

Esitelmii

Mietteitii makrotalousteorian perusteista *

JOUKO PAUNIO

Emeritusprofessori

Helsingin yliopisto

Tässä esityksessäni käsittelem muutamia sellaisia suhdannevaihteluja, työttömyyttä, inflaatiota ja deflaatiota käsittelevii makrotalousteorioita, joilla on ollut keskeinen asema tutkimuksen valtaväylällä. Lähestymistapani on painottunut oppihistorian suuntaan. En tarkastele viime aikojen malliteoreettisia innovaatioita¹. Sellaiseen tehtävään en katso olevani enää riittävän kompetentti enkä ole siihen myöskään innostunut. Minulle on toisinaan muodostunut näistä innovaatioista vaikutelma, jota voisin kuvata Lauri Viidan pienellä runolla Viisaat: / *Kuin nuppineulan kärki / on joka miehen järki. – / Kunhan vain sen tyynyn saisi / johon neula uppoaisi.*

Makrotalousteorian perusteiden käsittely on jossakin määrin ongelmallista. Tämä johtuu siitä, että makrotalousteorian on vastattava yhtäältä kysymyksiin, jotka liittyvät suoranaisesti

käytännön talouspolitiikkaan ja toisaalta kysymyksiin, jotka heräävät analysoitaessa makrotaloudellisia ilmiöitä teoreettisesti ja empiirisesti. Olisi silti harhaanjohtavaa ajatella, että makrotalousteoria jakaantuisi kahteen erilliseen osaluueeseen samassa mielessä kuin Leon *Walras* puhui puhtaasta teoriasta ja soveltavasta teoriasta. Pikemminkin sama teoria toimii molemmissa rooleissa eli normatiivisena teoriana ja analyttisena teoriana. Kilpailevat makrotalousteoriat, keynesiläinen teoria ja monetaristinen teoria eri muunnelmineen ovat juuri tässä mielessä avoimia eri tarkastelukulmille.

Edelliseen liittyen on mielenkiintoista todeta, mitä *Keynes* sanoi yleisestä teoriastaan:

»... it is, properly speaking, a theory of employment because it explains why, in any given circumstances, employment is what it is.... Naturally I am interested not only in the diagnosis, but also in the cure. But I consider that my suggestions for a cure... are on a different plane from the diagnosis».²

* Esitelmä Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä 21. päivänä syyskuuta 1999.

¹ Ks. esim. Stanley *Fisher* (1988), Recent developments in macroeconomics, *Economic Journal*, June 1988.

² J.M. *Keynes* (1937), The general theory of employment, *Quarterly Journal of Economics* vol. 51.

Keynes ei siis jättänyt epäselväksi sitä, että hänen yleinen teoriansa on luonteeltaan sekä analyyttinen että normatiivinen.

Keynesillä oli mielessä löytää ratkaisu työttömyysongelmalle, joka hallitsi koko 1930-luvun talouspoliittista keskustelua. Hänen oli siitä syystä hahmoteltava sitä maailmantilannetta, jossa työllisyysongelma oli päässyt muodostumaan vakavaksi uhkaksi kapitalistisen talousjärjestelmän olemassaololle. Hänen visionsa mukaan yrittäjien heikko investointihalukkuus suhteessa säästämiseen esti kestävän korkean työllisyyden saavuttamisen. Sen johdosta oli jatkuvasti uhkaamassa stagnaation tila – ilman julkisen vallan väliintuloa.³ Toinen piirre vallitsevassa maailmantilanteessa oli Keynesin mukaan se, että kapitalistinen talousjärjestelmä on epävakaa. Kun tämä järjestelmän ominaisuus yhdistetään stagnaatiotaipumukseen, kapitalistisesta taloudesta muodostuu kuva, jonka mukaan sillä on taipumus joutua pois raiteiltaan pikemminkin deflaation kuin inflaation suuntaan. Tämä näkemys oli pohjana keynesiläiselle »depression economics'ille».

Kun Keynes arvioi maailmantilanteen tällaiseksi, on ymmärrettävää, että hän nimitti työllisyysteoriaansa »yleiseksi»⁴. Stagnaatiotaipumus ja epävakaisuus olivat näet hänen mukaansa pysyviä olemassa olevassa talousjärjestelmässä. Työttömyys ei siis sen vuoksi ole mi-

kään tilapäinen, lyhytaikainen ilmiö. Tällaisella visiolla Keynes luonnehti sitä maailmaa, jonka työllisyyskehityksen selittämiseksi ja työttömyyden torjumiseksi hän loi teoriansa⁵.

Keynesin yleinen teoria on hämmentänyt lukuisia ekonomistipolvia vaikeataajuudellaan. Näin on varsinkin, jos teoriaa yritetään ymmärtää perinteisen aksiomaattisen ja atomistisen tieteellisen ajattelun valossa. Keynesin lähestymistapaa onkin nimitetty *babyloniseksi*⁶. Keynes itse kuvasi Isaac Newtonin ajattelua babyloniseksi kuuluisassa esseessään *Newtonista ihmisenä*⁷, jossa yhdistyi rationalisti ja magiaan taipuvainen alkemisti.

Babylonisessa lähestymistavassa käytetään hyväksi tutkittavan kohteen erilaisia ilmentymiä redusoimatta niitä yksittäisiin tiukkoihin aksiomeihin. Tällöin on luontevaa tarkastella tutkittavan ilmiön luonnetta kokonaisvaltaisesti eli holistisesti. Babylonisessa lähestymistavassa tutkijan intuitiolla, joka syntyy mm. kokemusten pohjalta, on ratkaiseva merkitys. Näinhän on kerrottu olleen Newtonin kokemuksella puusta putoavasta omenasta.

Keynesillä oli monipuolinen tietämys oman aikansa talousongelmista ja taloustieteellisestä tutkimuksesta. Olihan hän kaiken muun ohella yliopistomies, pitkäaikainen tieteellisen *Economic Journalin* päätoimittaja, pörssikeinottelija, käytetty talouspolitiikan asiantuntija jne.⁸ Key-

³ Kiinnostus stagnaatioteesiä kohtaan tarttui Keynesistä ekonomistien keskuuteen 1930- ja 1940-luvulla. Mm amerikkalainen keynesiläisyyden esitaistelijana Alvin H. Hansen tuli tunnetuksi stagnaatioteoriaa koskevilla tutkimuksillaan. Ks. Alvin Hansen (1939), *Economic process and declining population growth*, *American Economic Review*, Vol. XXIX, March 1939.

⁴ Ks. tästä kysymyksestä edelleen Jukka Pekkarinen (1979), *On the Generality of Keynesian. Economics.*

⁵ Ks. J.M. Keynes (1949), *The General Theory of Employment, Interest and Money*, ch 4.5.

⁶ Sheila C. Dow (1996), *The Methodology of Macroeconomic Theory*, ch 4.5.

⁷ J.M. Keynes (1956), *Newton, the Man*, Julkaistu mm. teoksessa Keynes, *Essays and sketches in biography*, Meridian books ch. IV.5.

⁸ Ks. lähemmin Robert Skidelsky (1992), *John Maynard Keynes.*

nesin käsissä babyloninen lähestymistapa toimi hyvin, minkä tuloksena syntyi taloustieteellistä ajattelua mullistanut »keynesiläinen vallankumous».

Babylonisen lähestymistavan erinomaisia soveltajia olen tavannut laadukkaissa dekkareissa, joissa taitavat rikostutkijat ilman ennalta asetettuja kaavoja ratkovat rikoksia. Tällaisia rikoskirjallisuuden sankareita ovat mm.:

- Colin Dexterin Oxfordissa vaikuttanut komisario A. Morse, joka tosin on kirjailijan antamien tietojen mukaan äskettäin menehtynyt sydänkohtaukseen⁹;
- Donna Leonin komisario Guido Brunetti luokkaerojen Venetsiassa sekä
- Henning Mankelin ystadilainen, herkällä sosiaalisella omallatunnolla varustettu komisario Kurt Wallander.

Aivan erilaista metodista lähestymistapaa soveltaa sen sijaan Marshall Jevonsin amatööririkostutkija, Harvardin yliopiston taloustieteen professori Henry Spearman. Spearman selvittää rikoksia mikrotalousteorian välinein. Marshall Jevonsin pseudonyymien taakse kätkeytyy kaksi taloustieteen professoria. Teos kuvastaa tekijöiden uskomusta, että mikrotalousteoria on täsmällisesti muotoiltua inhimillisen käyttäytymisen keskeistä teoriaa. Tämä uskomushan ei ole aivan harvinainen ekonomistien keskuudessa. Tästä perin ahtaasta tarkastelukulmasta johtuu, että Spearmanin rikoksen selvittäminen on kaavamaisista ja siksi pinnallista eikä kovin uskottavaa.

Tässä vertailevassa silmäyksessä dekkarikirjallisuuteen babyloninen metodi käsitykseni mukaan voittaa tyrmäyksellä. Senhän myös Keynes teki kansantaloustieteessä vallankumouksellisella teoksellaan vuonna 1936. – Tässä kohdin on aihetta korostaa, että Keynesin ai-

kaisempi suurtyö »Treatise on money» ei ollut metodologisesti millään tavoin ongelmallinen.

Neoklassisen synteetin synty

Kyseenalaistaa voidaan, saiko makrotalousteoria tutkimuksen valtaväylällä sellaisen sisällön kuin Keynes oli alun pitäen tarkoittanut. Osin tämä ehkä johtui siitä, että Keynes mielestäni jätti teoreettisen työnsä kesken, minkä hän itsekin totesi myöntäessään, ettei aika ollut teorian julkistamisen aikoihin vielä kypsä sen kristallisoimiseen tiettyyn muotoon¹⁰. Nykyterminologiassa tämä merkitsee, että aika ei ollut kypsä teorian mallittamiselle.

Aika kypsä kuitenkin yllättävän pian, sillä useita mallittamisyrityksiä tehtiin muiden kuin Keynesin toimesta vuosina 1936–1937. Oppihistorian lehdille jäi vaikutusvaltaiseksi varhaistulkinnaksi Hicksin IS-LM malli vuodelta 1937.¹¹ Hicks oli aina vakuuttunut, että Keynes hyväksyi hänen formulointinsa. Tätä Hicks korosti mm. Helsingissä vuonna 1973 pitämässään Yrjö Jahnesson -luennoissa¹².

Franco Modiglianin vuonna 1944 julkaisema tutkimus¹³, jossa Keynesin yleinen teoria sijoitettiin walrasilaiseen yleisen tasapaino-analyysin kehikkoon, saattoi Keynesin teorian kohdalla loppuun neoklassisen vastavallankumouksen. Tässä muodossa keynesiläinen teoria, ei siis enää Keynesin teoria, sulautettiin erikoista-

¹⁰ Ks. Keynes (1937) mt.

¹¹ J.R. Hicks (1937), Mr. Keynes and the »Classics». *Econometrica*.

¹² John Hicks (1974), *The Crisis in Keynesian Economics*. Yrjö Jahnesson lectures.

¹³ Franco Modigliani (1944), *Liquidity preference and the theory of interest and money*, *Econometrica* 12.

⁹ Ks. Helsingin Sanomat 18.9.99.

paukseksi neoklassiseen teoriaperinteeseen. Työttömyyden syyksi saatiin palkkajäykkyys, kun taas Keynesillä palkkojen jäykkyys oli talouspoliittinen tavoite.

Makroteorian valtaväylän oppikirjat ovat hie- man kärjistään sanottuna »aivopesseet» vuosi- en saatossa ekonomistien enemmistön usko- maan, että em. neoklassinen synteesi on aito keynesiläisen teorian malli. Olin itse nuorena – muiden mukana – pitkään tämän harhakäsityk- sen vallassa. Kukapa jaksoi tutustua alkuperäi- seen teokseen, koska vakuuttavia selkeitä tul- kintoja oli tarjolla. Totuus valkeni minulle vas- ta paljon myöhemmin.

IS-LM mallin – neoklassisen synteessin – lä- pilyönti oli täydellinen. Jopa Milton *Friedman* esitti, että kvantiteettiteorian ja keynesiläisen teorian perusero oli pelkistettävissä IS-LM -ke- hikossa¹⁴. Olennaista oli Friedmanin mukaan se, että keynesiläisessä lähestymistavassa kan- santulo-muuttujan liikkeet ovat primäärisesti volyymimuutoksia, kun taas monetaristisessa ajatusmaailmassa ne kuvastavat joustavan hin- tatason muutoksia. Niin vieraita kuin moneta- ristinen ja keynesiläinen ajattelumaailma ovat toisilleen, ero niiden välillä oli lähes kokonaan poispyyhkäisty tällaisella malliteoreettisella konstruktiolla.

En nyt aio käsitellä teorian ja empiirisen tut- kimuksen suhdetta toisiinsa. Riittänee kun to- tean, että IS-LM -mallin rooli empiirisessä tut- kimuksessa takasi sen, että neoklassisen synte- sin menestys oli täydellinen. Se mm. muodosti lähes poikkeuksetta sen malliteoreettisen poh- jan, jolle suuret, monen yhtälön kansantalouden ekonometriset mallit konstruointiin etupäässä en- nustamistarkoituksiin niin meillä kuin muual-

¹⁴ Milton Friedman (1970), Theoretical framework for monetary analysis, *Journal of Political Economy*, 78.

la¹⁵. Suurmallien rakentamisinto väheni kuiten- kin eri syistä jo ennen 1980-lukua¹⁶.

Neoklassisen synteessin – ei siis Keynesin teorian – asema oli pitkään järkkymätön, vaika se siis edusti puutteellisesti alkuperäistä Keynesin teoriaa. Sen »yleisyys» kyseenalais- tui kuitenkin useaan otteeseen mm. inflaatio- probleemin kohdalla. Muut teoreettiset lähtö- kohdat tarjosivat paremman ponnahduslaidan mm. koko inflaatioilmiön ymmärtämiselle¹⁷.

Makrotalousteoreettisen tutkimuksen luonteesta

Olen edellä käyttänyt Keynesin teoriaa valais- takseni myös näkemystäni siitä, minkälaisista vaiheista makrotalousteorian rakenne koostuu. Vallitsevassa tutkimuskäytännössä ne jäävät lä- hes piiloon, näkyvillä on vahvasti teorian mal- littamisprosessi. Kuten Keynesin teorian kohta- losta voimme päätellä, tie teorian ideoinnista sen mallittamiseen on pitkä ja kivikkoinen.

Makroteoreettisen työn vaiheista kokoa- n edellä sanotun perusteella seuraavan luettelon esimerkeillä valaistuna:

- Visio maailmantilanteesta
esim. stagnaatio, taloudellisen kehityksen epävakaisuus

¹⁵ Esim. J.S. *Duesenberry*, G. *From*, L.R. *Klein* and E. *Kuh* (1965), The Brookings quarterly econometric model of the United States ja Pertti *Kukkonen* (1972), The Quarterly Model of the Finnish Economy, Suomen Pankki D:29.

¹⁶ Ks. arviota empiirisestä makrotutkimuksesta Lawrence H. *Summers* (1991), The Scientific Illusion in Empirical Macroeconomics. *Scandinavian Journal of Economics* 93 (2) 1991.

¹⁷ Ks. M. *Bronfenbrenner* and F. *Holzman* (1962), Survey of inflation theory. *The American Economic Review*, vol. 53, nro 4.

- Selitettävien ilmiöiden ja talouspoliittisten probleemien luonnehdinta
esim. työllisyys, työttömyyden torjunta
- Teorian keskeisten käsitteiden ja riippuvuussuhteiden määrittely
esim. kansantulo, kulutusfunktio
- Teorian hahmottelu ja täsmentäminen
esim. tehokkaan kysynnän merkitys työllisyyden kehityksessä
- Teorian mallittaminen
esim. IS-LM -malli.

Kun makrotalousteoria on neoklassisen teorian huomassa neoklassisen synteessin kautta, on aiheellista kysyä, mikä on tämän teorian eli siis neoklassisen synteessin visio maailmantilasta.

Tällaiseksi visioksi on mielestäni tulkittava näkemys, jonka mukaan kapitalistinen talous kehittyy vakaasti ja tehokkaasti, kunhan hintamekanismin toiminnalle ei ole esteitä – institutionaalisia tai talouspoliittisia. Tämä näkemys on luonteeltaan erilainen ja teoreettisempi kuin konkreettinen Keynesin visio, jossa ei täysin luoteta hintamekanismin tehokkuuteen. Neoklassisen synteessin pyrkimys neoklassisen teorian hengessä ajasta ja paikasta riippumattomaksi yleiseksi teoriaksi erottaa sen Keynesin teoriasta, vaikka Keynes nimitti teoriaansa »yleiseksi» syistä, joita edellä yritin selvittää.

Selvän ilmauksen neoklassisen teorian pyrkimyksen luonteesta havaitsee mm. siinä, miten makrotalousteoriaa ollaan redusoimassa mikroperustaan, joksi katsotaan neoklassinen standardimikrotalousteoria. Niinpä neoklassisessa synteessissä tavoitellaankin nykyisin hyväksyntää ja arvostusta kehittämällä sen mikroperustaa¹⁸. Keynesin teoriaan ei liittynyt näitä mikroperustan pohdiskeluja. Mikroperustan etsiminen si-

¹⁸ Ks. N. Gregory Mankiw and David Romer (1991), *New Keynesian Economics*.

too makrotalousteorian yhä kiinteämmäksi osaksi koko neoklassista teoriarakennelmaa.

Nähdäkseni ekonomisteja vaivaa samanlainen merkillinen taipumus kuin fyysikoita yrittää selittää maailmanmenoa yhdellä ainoalla kaiken kattavalla teorialla. Fyysikot eivät ole tässä kiistoja synnyttävässä pyrkimyksessä onnistuneet¹⁹. Kansantaloustieteellä lienee huomattavasti heikommat edellytykset kuin fysiikalla saavuttaa tällainen tavoite. Kun ottaa huomioon fyysikkojen menestymättömyyden kaiken kattavan teorian rakentamisessa, herää kysymys, milloin neoklassikkojen oppirakennelma hajoaa.

Kriittisestä suhtautumisestani huolimatta olen myös omassa tutkimustyössäni kohdannut mikroperustaongelman. Inflaatioteoreettisessa väitöskirjatutkimuksessani²⁰ etsin nimittäin mikroteoreettisia perusteluja sille, että kansantalouden kokonaisliikakysyntä johtaa hintatason nousuun. Tämä oli tutkimuksen keskeisiä teoreettisia olettamuksia. Mielessäni ei silloin ollut suinkaan mikään mikron ja makron kattavan yhtenäisteorian problematiikka vaan yksinkertaisesti se, onko teoreettisesti perusteltua otaksua riippuvuutta kokonaisliikakysynnän ja inflaation välillä – ja minkälaista. Taustalla ajatteluni ohjasi silloin kuitenkin neoklassikko *Wicksellin* haamu, sillä työni juuret olivat Tukholman koulukunnan traditiossa.

Teorioiden eroista

Edellä olen toistamiseen tuonut esille käsitykseni siitä, että neoklassinen synteesi – IS-LM

¹⁹ Ks. esim. kuluvana vuonna »Tieteessä tapahtuu» -lehden (julkaisija Tieteellisten seurain valtuuskunta) palstoilla käytyä keskustelua.

²⁰ J.J. Paunio (1959), *Tutkimus avoimen inflaation teoriasta*, luku III.

-malli – on alkuperäisen Keynesin teorian tulokintana vajavainen. Jatkan vielä hetken näiden erojen pohdiskelua.

Tämä pohdiskelu oli esillä useissa ansiokkaissa tutkimuksissa 1960-luvulla, ennen muuta Axel Leijonhufvudin merkittävässä tutkimuksessa vuodelta 1969²¹ ja aikaisemmin Robert Clowerin tutkielmassa vuodelta 1965²², jossa muuten lanseerattiin termi »neoklassinen synteesi», jota olen edellä runsaasti käyttänyt.

Leijonhufvud sai kokoon pitkähkön luettelon niistä neoklassisen synteessin osista, jotka eivät esiinny Keynesillä, esimerkiksi »likviditeettiloukku» ja »palkkojen jäykkyys». Sekä Leijonhufvud että Clower yrittivät ymmärtää Keynesiä neoklassisen teorian valossa. Clowerin analyysin johtopäätös oli, että Keynesin teoria oli hintateoriaa ilman Walrasin lakia. Leijonhufvud puolestaan korosti, että Keynesin teoriassa oli keskeisesti kysymys taloudenpitäjien informaation vajeesta johtuvasta taloudellisten toimintojen keskinäisen koordinaation epäonnistumisesta, joka ilmeni mm. työttömyytenä. Tämä informaation puute ilmenee Keynesin teoriassa tehokkaan kysynnän poikkeamisessa talouden tasapainon toteuttavasta nominaalisesta kysynnästä.

Leijonhufvudin ja Clowerin esittämillä ajatuksilla voidaan kohdistaa ankaraa kritiikkiä neoklassista synteesiä kohtaan. Näin on riippumatta siitä, ovatko Leijonhufvud ja Clower tulkinnoillaan aidosti tavoittaneet Keynesin teorian ydinnäkemyksen. Vaikka tarkoitukseni ei ole nyt kertoa oman makrotalousteoreettisen

ajatteluni kehityksestä, totean kuitenkin ohimennen, että Leijonhufvudin teos herätti minussa välittömästi sen kiinnostuksen Keynesin teoriaa kohtaan, joka on säilynyt näihin päiviin asti.

Neoklassisen synteessin malli ei tee lainkaan oikeutta Keynesin teorialle kokonaistarjonnan kohdalla. Leijonhufvud muistutti, että Keynesin teoriassa tuotannollinen toiminta jakaantui kahteen sektoriin: kulutushyödykkeiden tuotantoon ja pääomahyödykkeiden tuotantoon²³.

Neoklassisessa synteessissä malli kuitenkin yksinkertaistettiin yhden sektorin malliksi. Siinä tuotantosektori yhdistettiin yhdeksi kaikkia tarpeita palvelevan yleishyödykkeen tuotannoksi. Tämä merkitsi sitä, että mallissa tultiin toimeen yhden hyödykkeen tuotantofunktiolla, jonka pääomakanta koostui tästä yleishyödykkeestä, jota mielelläni itse kutsuisin lähinnä »mössöksi».

Tästä yksinkertaistamisesta seurasi ensinnäkin, että jotain olennaista suhdannevaihtelujen prosessista jäi mallin ulkopuolelle. Näkemykseni mukaan näet talouden tuotantorakenne muuttuu suhdannevaihtelujen myötä investointitoiminnan suhteellisen voimakkaiden heilahtelujen johdosta. Toiseksi: luontevaa yhteyttä suhdannevaihtelujen ja kasvun välille ei saada mallissa esille, jos talouden kasvulla ymmärretään myös tuotannollisen toiminnan struktuurimuutoksia.

Keynesin teoriassa olisi kuitenkin voitu mennä pidemmälle kokonaistarjonnan strukturoinnissa kuin vain kahtiajakoon kulutushyödykkeiden tuotanto ja pääomahyödykkeiden tuotanto. Keynesin aikalainen Hayek oli esittänyt parikin versiota suhdanneteoriaansa, jonka mukaan hyödykkeiden suhteellisten hintojen ja tuotan-

²¹ Axel Leijonhufvud (1969), *On Keynesian Economics and the Economics of Keynes*.

²² Robert W. Clower (1965), *The Keynesian counter-revolution: a theoretical appraisal*. Julkaistu kokoomateoksessa Hahn & Brechling, *The Theory of Interest*.

²³ Leijonhufvud mt. luku III.2 ja Keynes (1937) mt.

non rakenteen muutokset olivat olennainen osa suhdannevaihteluja.

Sitä ei valitettavasti mitenkään hyödynnetty makrotalousteoriassa. Cambridgen ekonomistien kritiikki Hayekin teoretisointia kohtaan oli kovaa.

Keyneskään ei ymmärtänyt Hayekia, vaikkakaan hän ei ollutkaan vihamielinen tätä kohtaan kuten hänen nuoret aseenkantajansa Cambridgessa²⁴. Koska Keynesin esityksessä ei korostettu tarjonnan rakenteen merkitystä, sitä ei neoklassisessa synteessissä pidetty niin tärkeänä. Koko vallitsevan makroteorian painotus muodostui vahvasti kysyntäpainotteiseksi.

Keynesin teoriassa rahan kysynnällä ja tarjonnalla on olennainen osa työllisyyden kehityksen selityksessä. Rahan kysynnän välityksellä pääomamarkkinoilla on merkittävä vaikutus talouden kokonaiskehitykseen. Pääomamarkkinoita koskeva analyysi tapahtuu rahan hallussapidon ja sijoittamisen näkökulmista. Neoklassisessa synteessissä James *Tobin* terävöitti lähestymistapaa kehittämällä sen mikroperustaa neoklassiseksi portfolioteoriaksi²⁵. Se aivan ilmeisesti poikkesi siitä Keynesin käsityksestä, että tulevaisuutta koskeva epävarmuus voidaan redusoida matemaattiseksi riskiksi²⁶.

Viime aikojen kehitys viittaa selvästi siihen, että pääomamarkkinat vaikuttavat talouden toimintaan muutoinkin kuin taloudenpitäjien rahoitus- ja sijoituspäätöksissä. Olisikin otettava huomioon, mitä suoranaisia vaikutuksia pääomamarkkinoiden kurssikehityksellä on yritys-

ten tuotantopäätöksiin. Tätä vaikutuskanavaa pääomamarkkinoiden reaalityöeläiseen kehitykseen ei ole olemassa Keynesin teoriassa eikä neoklassisessa synteessissä. Se voisi olla tärkeäkin talouden kokonaiskehityksen analyysissä. Yritysjohtajien uudet palkkiojärjestelmät ovat tuoneet esiin tämän uuden pääomamarkkinoiden kokonaistaloudellisen vaikutusyhteyden.

Tästä voidaan siirtyä pohdiskelemaan maailmantilanteen muutoksien seuraamuksia makroteorialle.

Maailma muuttuu ja makroteorian pitäisi myös muuttua

Keynesin kuva oman aikansa maailmantilanteesta oli varsin pessimistinen. Hän näki stagnaation, pysähtyneisyyden voimien hallitsevan silloista kapitalismia. Ilmeisesti silloin tarvittiin sellaista uutta ajattelua kapitalismin pelastamiseksi, jossa myös julkisella vallalla oli tärkeä rooli. Kun tätä visiota kontrastoidaan nykyiseen maailmantalouden tilanteeseen, on teorian vision korjaaminen ilmeisesti tarpeen.

Pohdittaessa tätä uutta visiota, on todettava, että maailmantalous on suurien muutoksien alainen ja taloudellista toimintaa ohjaava yritysten »animal spirit» on hyvissä voimissa. Useat tekijät voimistavat maailmantalouden muutoksia. Tällaisista haluan mainita mm. seuraavat:

- Kehitysmaiden ihmiset tulevat nopean informaation ansiosta entistä tietoisemmiksi jälkeenjääneisyydestään verrattuna teollisuusmaihin ja he tavoittelevat länsimaista elintasoja. Tämä luo näissä maissa voimakkaita taloudellisia paineita päästä köyhyydestä eroon. Tästä on saatu selviä merkkejä Aasiasta;
- Kansainvälistyminen on muuttamassa maailmantaloutta yhdeksi suureksi kapita-

²⁴ Ks. Nicholas *Kaldor* (1942), Professor Hayek and the Concertina effect, *Economica* November.

²⁵ J. *Tobin* (1958), Liquidity preference as behavior towards risk. *Review of Economic Studies* February.

²⁶ Ks. Omar F. *Hamouda* and John N. *Smithin* (1988), Some remarks on 'uncertainty and economic analysis', *Economic Journal* March.

listiseksi markkinataloudeksi, jossa yritys-toiminta pystyy nykyisin nopeasti käyttämään avautuvia taloudellisia mahdollisuuksia hyväkseen;

- Laajenevat ja syvenevät pääomamarkkinat nopeuttavat tätä prosessia;
- Kaiken taustalla vaikuttaa nopea teknologian muutos, joka koskettaa niin nykyihmisen jokapäiväistä elämää kuin hänen taloudellista ympäristöäänkin. Suomessa olemme kokeneet tämän muutoksen konkreettisesti Nokian kasvun kautta: Suomesta on tullut yhden kansainvälisen yrityksen dominoima maa.

On vaikeata kuvitella, että tämä nopeasti muuttuva maailmantalous joutuisi aivan tuota pikaa pysähtyneisyyden tilaan. Epäilemättä se voi joutua osin hallitsemattomana suuriin kriiseihin dynaamisuutensa vuoksi. Tämä ei silti nähdäkseni pysäytä koko kapitalistisen maailman muuntumisprosessia. Tässä mielessä maailmantalous saattaa olla uudenaikaisessa tilassa pidemmällä aikavälillä: Maailmantalous on nimittäin kiinni voimakkaassa taloudellisessa muutoksessa eli siirtymävaiheessa. Jää nähtäväksi, jääkö sen jäljiltä köyhiä alueita, joita maailmantalouden muutosprosessi ei kosketa muutoin kuin vahingollisin seurauksin.

Käsitykseni mukaan on hyödyllistä eritellä maailmantalouden muutosprosessia Joseph Schumpeterin silmin. Kapitalismin eteenpäinmarssia johtavat ja sitä rytmittävät innovaatioihin valmiit etulinjan yritykset, joita muut passiiviset yrittäjät joutuvat seuraamaan perässä. Tällaiset innovoivat yritykset ovat nähdäkseni tällä hetkellä maailmantaloudessa mitä ilmeisimmin vahvasti niskan päällä.

En pidä siitä, mitä havaitsen maailmantaloudessa tapahtuvan. Mielestäni tarvitaankin keinoja maailmantalouden kehityksen hallitsemi-

seksi. Sitä olisi uudelta pohjalta lähtevän makrotaloudellisen ajattelun palveltava.

Jo Adam *Smith* aikoinaan katsoi kansantaloustieteen eräänä tehtävänä olevan osoittaa lainsäätäjälle eli valtiovallalle keinoja edistää ja kohottaa kansanvarallisuutta. Sellainen on ollut ainakin siitä lähtien kansantaloustieteen tärkeä vaikka ei ainoa tehtävä. Valtiovallan talouspoliittinen tarkastelukulma on vahvasti kuvastunut siinä, mitä on tutkittu ja miten. Entä nyt?

Ensimmäisenä herää kysymys, mitkä ovat ne poliittiset instituutiot, jotka huolehtivat maailmantalouden vakaasta kehityksestä ja mahdollisuuksien mukaan suojelevat sitä kriiseiltä. Mikään kansallisvaltio eikä edes koko EU pysty yksin vastaamaan tästä tehtävästä. Ilmeistä on, että kapitalismin nopeaan muuntumisprosessiin liittyy poliittinen yhdentymisprosessi. Se tullee akuutiksi ainakin silloin, kun maailmantaloudessa odotettu ja samalla odottamaton tapahtuu eli maailmanlaajuinen kriisi käynnistyy.

Riippumatta siitä, onko tuleva maailman talouspolitiikasta vastaava instituutio(-t) puhtaasti kansainvälinen vai kansallisvaltioiden yhteistyöelin, on makroekonomistien – sekä teoreetikkojen että soveltajien – pohdittava, miten analysoida vastaisista maailmanlaajuisista kriiseistä selviytymistä. Kriisit voivat olla joko ylikuumenemisesta johtuvaa inflaation vauhdittamista tai maailmanlaajuisia taantumia tai lama-tilanteita. Kaiken perustaksi tarvitaan sellaista makrotalusteoriaa, jonka avulla pystytään vastaamaan tulevaisuudessa näihin uusien olosuhteiden haasteisiin. Edellä viittasin makroteorian puutteellisuuteen tarjonnan analyysissä. Tähän liittyen voidaan esimerkiksi edellyttää, että uuden teorian on myös otettava huomioon taloudellisen toiminnan alueellinen jakaantuminen, koska otaksuttavasti taloudellinen kehitys muodostuu alueellisesti epäyhtenäiseksi.

Jos lähdetään siitä, että (1) Keynesin käsitys

maailmantilanteesta ei ole relevantti tämän päivän makrotalousteorian pohjaksi sekä siitä, että (2) neoklassinen synteesi on Keynesin teorian taustaa vasten puutteellinen ja sen visio kapitalistisesta talousjärjestelmän hintamekanismista on riittämätön, on aihetta odottaa uuden makrotalousteorian esiinmarssia. Tapahtuuko se tieteellisenä vallankumouksena vai vähittäisenä prosessina, sitä en ryhdy ennustamaan.

Aika on siis ajanut ohi nykyisen makrotalousteorian. Siihen luen myös uuden klassisen makrotalousteorian. Tämän viimeksi mainitun, 1980-luvulla suosituksi tulleen teorian uskoton peruslähtökohta on, että koko talous toimii kuten hyötyä maksimoiva, kaiken tietävä taloussubjekti. Tuossa mallissa sivuutetaan mm. taloussubjektien välisen koordinaation ongelma, joka on viimeisten yli 60 vuoden ajan ollut makroteorian ydinongelmia. Henkilökohtaisesti olen taipuvainen kokonaan sivuuttamaan uuden klassisen teorian merkityksettömänä teoriakehityksen pitkässä juoksussa sen mahdollomien perusoletusten vuoksi²⁷. Se ei ainakaan edusta edellä peräänkuuluttamaani uutta makrotalousteoriaa muuttuvaa maailmaa varten.

Teorian perusnäkökulman muutos maailmantalouden suuntaan johtaa mm. siihen, että Keynesin teorian suljetun talouden lähestymistapa on jälleen paikallaan, riippumatta siitä, miten relevantti Keynesin teoria on muuten uusissa olosuhteissa. Suljetun talouden ymmärretään tällöin käsittävän koko maailmantalouden. Avotalouden makroteorian mallien yhdistäminen maailmantalouden analyysikehikoksi olisi

²⁷ Ks. kahden neoklassikon musertavasta arviosta Frank Hahn and Robert Solow (1997), *A Critical Essay on Modern Macroeconomic Theory*.

hedelmätöntä, sillä avotalouden mallit kuvaavat talouspolitiikkaa suvereenisesti harjoitettavia maita, joiden välillä virtaavat hyödykkeet ja finanssivirrat.

Nämä mallit eivät ole enää kovinkaan ajankohtaisia – varsinkaan maailman talouspolitiikan näkökulmasta. Jo lähitulevaisuudessa voidaan joutua muuttamaan talous- ja sen vuoksi makroteoreettista ajattelua suuntaan, jota kuvataan iskulauseen muodossa »think globally, act locally». Esimerkiksi työttömyysongelmaa ei enää voida rajata Eurooppaan, koska kolmannes koko maailman työvoimasta eli yli miljardi ihmistä on ILO:n arvion mukaan työttömänä.

Totean siis lopuksi, että kuten edellä sanomastani käy ilmi, olen siinä käsityksessä, että reaali maailma on karkaamassa makroteorialta karkuun. Teesinäni on uutta makroteoriaa kehitettäessä, että aluksi hahmotellaan maailmantalouden tila ja sen ongelmat (visio), jota silmällä pitäen teoria sitten kehitetään ja lopuksi mallitetaan. Kansantaloustieteessä vuosien saatossa tehty menestyksellinen teoreettinen ja empiirinen, tietenkin myös neoklassinen, tutkimus tarjoaa hyvän pohjan uudelle makrotalousteorialle, vaikka mitään yleispätevää perusteoriaa ei olekaan olemassa. Työtä on tehtävä edellä kuvaamani teorian muodostuksen pitkän kaavan mukaan.

Ehkä tilanteesta selvittää aluksi sillä, että maailman talousjärjestelmän siirtymävaiheessa makrotalousteoria hajoaa osateorioiksi, joita sovelletaan eri tilanteissa eklektisesti ja mahdollisimman epädogmaattisesti. Talouspoliittisesti analyysi vaikeutuu kuitenkin, koska teorioiden taustalla poliittiset arvot ja niihin liittyvät uskemukset hämmentävät objektiiviseksi pyrkivää teoriaa.